

Заклучение

Применение различных методов стратегического управленческого учета позволило компании «Электроника Плюс» провести всесторонний анализ проекта «SmartTime». Каждый метод предоставил уникальную перспективу, помогая выявить сильные и слабые стороны, а также определить возможности для оптимизации затрат и повышения эффективности.

Основные проблемы, выявленные в исследовании:

Текущая себестоимость продукта, рассчитанная с использованием метода Activity-Based Costing (ABC), показала, что косвенные затраты на производство умных часов "SmartTime" достаточно высоки. Это снижает общую прибыльность продукта.

Анализ цепочки ценности выявил, что на некоторых этапах, таких как закупки и производственный процесс, есть потенциал для оптимизации. Например, можно снизить стоимость материалов и повысить эффективность работы оборудования.

Хотя текущая себестоимость ниже целевой цены, расчет методом Target Costing показал, что для повышения конкурентоспособности в будущем потребуются дальнейшее снижение затрат. Это особенно важно в условиях конкуренции на рынке умных часов.

Рекомендации, которые можно дать исходя из исследования, это:

1. Оптимизация производственных процессов и снижение косвенных затрат;
2. Переговоры с поставщиками и пересмотр цепочки поставок;
3. Постоянное улучшение процессов на основе метода Кайзен;
4. Снижение себестоимости для повышения конкурентоспособности;
5. Оценка долгосрочных рисков и стратегическое планирование;
6. Повышение рыночных позиций через маркетинговые стратегии;
7. Диверсификация и разработка новых продуктов.

Компания «Электроника Плюс» обладает значительным потенциалом для повышения своей эффективности и конкурентоспособности на рынке умных часов. Основные проблемы, выявленные в ходе анализа, связаны с высокими косвенными затратами, недостаточной оптимизацией цепочки поставок и необходимостью дальнейшего снижения себестоимости. Решение этих проблем возможно через внедрение передовых технологий, таких как автоматизация производства, системы мониторинга на основе IoT и цифровые платформы для управления закупками. Постоянное улучшение процессов и активное использование данных также обеспечат компании гибкость и конкурентное преимущество на динамичном рынке.

Список литературы

1. "Система сбалансированных показателей: определение, этапы внедрения и инструменты управления" // <https://www.insales.ru/blogs/university/systema-sbalansirovanykh-pokazatelei> // Дата публикации: 25.07.2023
 2. "Activity-Based Costing: Method and Advantages" // <https://www.investopedia.com/terms/a/abc.asp> // Дата публикации: 2023
 3. "Таргет-костинг и кайзен-костинг – инновационные концепции управления затратами" // <https://web.snauka.ru/issues/2012/07/15988> // Дата публикации: 2022
- "Сравнительный анализ современных методов калькулирования себестоимости продукции" // <https://www.pp-mag.ru/jour/article/view/1970>

ГТАХА 10.23.47

А.М. Сарсенбаева

Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., aiymsar.04@gmail.com

БАНКРОТТЫЛЫҚ ҮҚТИМАЛДЫҒЫН ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫ БАҒАЛАУ АРҚЫЛЫ БОЛЖАУ

Әлемдік тәжірибеде банкроттықтың жалпы ұғымы кәсіпорынның төлем қабілетсіздігінің ұзақ жағдайын, өз міндеттемелері бойынша есеп айырысу мүмкіндігінің жоқтығын білдіреді. "Оңалту және банкроттық туралы" Қазақстан Республикасының Заңы 1-тараудың 6-бабында банкроттық ұғымын "борышкердің сот шешімімен танылған, оны таратуға негіз болып табылатын дәрменсіздігі" деп

тұжырымдайды. [1]

Банкроттылық дегеніміз экономикалық дағдарыстар мен қаржылық қиыншылықтардың нәтижесінде пайда болатын күрделі жағдай. Жеке және заңды тұлғалардың банкроттылығы қаржы жүйесінің тұрақтылығына әсер етеді. Бұл мақалада банкроттылықтың түрлері, себептері және рәсімдері туралы кеңірек баяндалады.

Жеке тұлғалардың банкроттылығы — бұл азаматтың өз қаржылық міндеттемелерін орындауға қабілетсіздігі. Бұл процесс адамға өзінің қаржылық жағдайын қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Жеке тұлғалардың банкроттылығының бірнеше себептері бар, оның ішінде:

- Жұмыссыздық немесе табыс деңгейінің төмендеуі;
- Отбасылық жағдайлар (мысалы, ажырасу);
- Денсаулық мәселелері, ұзақ мерзімді ауру;
- Несие жүктемесінің артуы.

Жеке тұлғаның банкроттылығы сот арқылы жүзеге асырылады. Борышкердің міндеттемелерінің көлемі мен кірістерін дәлелдеу қажет. Банкроттық рәсімі барысында борышкердің мүлкі тексеріліп, қажетсіз активтер сатылады. Алайда, жеке тұлғаның негізгі қажетті заттары қорғауға алынады.

Заңды тұлғалардың банкроттылығы — кәсіпорынның өз міндеттемелерін орындауға қабілетсіздігі. Бұл жағдай кәсіпорынның қаржылық жағдайының нашарлауына, бәсекелестікке, басқару мәселелеріне байланысты туындайды.

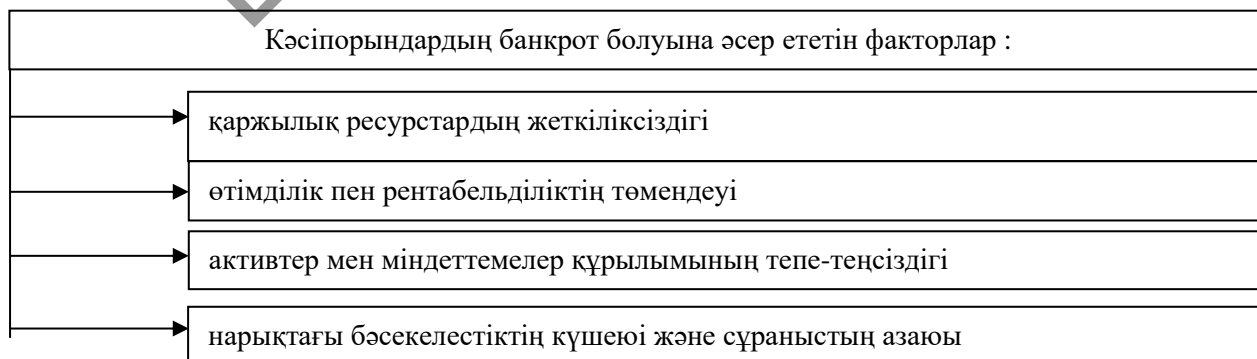
Заңды тұлғалардың банкроттылығына келетін факторлар:

- Нарықтағы бәсекелестік;
- Шығындардың артуы;
- Басқару мәселелері;
- Экономикалық дағдарыстар.

Заңды тұлғалардың банкроттылығы да сот арқылы жүргізіледі. Кәсіпорынның қаржылық жағдайы мен мүлкі тексеріледі. Конкурстық басқару немесе қайта құрылымдау рәсімдері жүргізілуі мүмкін. Заңды тұлғалардың активтері сатылып, борышкерлердің міндеттемелері жабылуы мүмкін.

Банкроттық кәсіпорындардың нарықта тұрақты жұмыс істей алмауы және қаржылық міндеттемелерін орындау қабілетінің төмендеуі жағдайында туындайды. Мұндай жағдайларды болдырмау немесе алдын алу үшін қаржылық жағдайды жүйелі түрде бағалау және банкроттық ықтималдығын болжау маңызды рөл атқарады. Төмендегі 1 сызбада негізгі факторлар көрсетілген.

Қазіргі экономикалық жағдайда ұйымдар санының өсуі және соның салдарынан кез келген сегментте бәсекелестіктің күшеюі байқалады. Бұл фирмалардың нарықтық жағдайдың өзгеруіне сезімтал болуына әкеледі. Тауарлар мен қызметтер нарығында бәсекеге қабілетті болып қалу үшін компания қызметтің тиімділігін көтеруі керек. Бұл тақырыпқа деген қызығушылық ақталды, өйткені кез - келген ұйым тұрақты емес қаржылық жағдайға, төлем қабілетсіздігіне, банкроттыққа тап болуы мүмкін. Қаржылық қызметтің үздіксіздігі компанияның болашақта тұрақты жұмыс істеуінен, сондай - ақ ағымдағы кезеңде қаржылық жағдай үшін жағымсыз жағдайлардың туындауына жол бермеуден тұрады. Ұйымның банкроттық қаупін қаржылық бағалау дағдарыс жағдайының ықтималдығын болжауға мүмкіндік береді, сонымен қатар компания оны жою үшін уақытша қажетті бизнес шешімдерін қабылдайды. [2]

Сызба 1. Банкрот болуға әсер ететін факторлар.

Ескерту – автор [2] дереккөз бойынша құрастырған.

Жаһандық қаржы дағдарысы тіпті ең жақсы халықаралық компаниялар өздерінің қаржылық жағдайын үнемі қадағалап, қаржылық тұрақтылықты талдауы керек екенін көрсетті. Әлемдік экономиканың жаһандану процестері - контрагенттер арасындағы олардың қаржылық тәуелсіздігіне қатысты байланыстардың сенімділігі мен күрделілігі. Әлемдік экономикалық дағдарыстың теріс салдары бірқатар экономикалар жаһандық белгісіздік пен тұрақсыздық дәуірі деп аталатын кезеңнің басталуына әкелді және оның белгілері ұйымдардың банкроттық санының күрт өсуі болып табылады.

Ұйымдардың жаппай банкроттығы ел экономикасына тікелей әсер ететін елеулі жағымсыз әлеуметтік салдарға әкелуі мүмкін. Банкроттықтың елеулі әлеуметтік салдарына бизнесті тиімсіз жүргізу салдарынан компанияны тарату немесе қайта ұйымдастыру рәсімдерінде жұмыс орындарын жоғалту салдарынан құрылымдық жұмыссыздықтың өсуі жатады. Сонымен қатар, жұмыссыздықтың өсуі жалпы ішкі өнімнің жоғалуы, бюджетке салық аударымдарының түсуінің төмендеуі сияқты экономикалық салдарға әкеледі. Көбінесе бұл жағдайда салық ауыртпалығы басқа компанияларға, сондай-ақ халыққа жүктеледі.

Ұйымның төлем қабілетсіздігі мен банкроттық ықтималдығын бағалау және болжау акционерлер, несие берушілер, жеткізушілер, тапсырыс берушілер, мемлекеттік органдар және басқа адамдар үшін экономикалық тұрғыдан тиімді және перспективалы іскери серіктестерді таңдауда ғана емес, сонымен бірге ұйымның өзі үшін де қызығушылық тудырады. Уақыт дағдарыс жағдайынан шығу бойынша қабылданған шаралар компанияға өз қызметін жалғастыруға және қаржы - шаруашылық көрсеткіштерін қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Бұл жағдайда тәуекелге бармайтындар ұйымның банкроттық тәуекелін бағалау әдістемесін қолдануы керек, оның көмегімен ұйымды талдаудағы қаржылық төлем қабілетсіздігінің ықтималдығын анықтауға және болжауға болады. Әйтпесе, тыйым салу тұтастай алғанда елдің экономикасына теріс әсер етеді.

Ұйымның қаржылық жағдайын бағалаудың негізгі құралы қаржылық талдау болып табылады, оның көмегімен талданатын объектінің ішкі және сыртқы қатынастарын объективті бағалауға болады: оның төлем қабілеттілігін, қызметінің тиімділігі мен кірістілігін, даму перспективаларын сипаттау, содан кейін оның нәтижелері бойынша негізделген бизнес шешімдерін қабылдау.

Қаржылық талдаудың негізгі міндеті - болашаққа бағытталған экономикалық шешімдер қабылдаумен байланысты сөзсіз белгісіздікті азайту. Осыған байланысты қаржылық талдау, кез - келген басқа күрделі процесс сияқты, ұйымның нашарлау себептерін және оны оңтайландыру тетіктерін анықтауға бағытталған қадамдар тізбегі болуы керек.

Қазіргі уақытта банкроттық ықтималдығын болжау мәселесіне арналған көптеген жұмыстар бар. Осы саладағы барлық зерттеулерді үш топқа бөлуге болады. Бірінші топқа белгілі бір модельді зерттеуге және оның тиімділігін балама тәсілдермен салыстыруға бағытталған жұмыстар кіреді. Екінші топқа зерттелетін модельдің болжамды күшін арттыруға қабілетті қаржылық айнаымалылардың оңтайлы жиынтығын таңдау бойынша зерттеулер кіреді. Мұндай зерттеулердің мысалдары В. Бивердің жұмысы болуы мүмкін. Үшінші топ әртүрлі сыртқы факторларды ескере отырып, төлем қабілетсіздігін болжауды зерттеуге арналған жұмыстардан тұрады. Сонымен, көптеген ғалымдар өз еңбектерінде шетелдік әдістерді оның саяси, экономикалық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып, біздің еліміздің қазіргі жағдайына бейімдеуге тырысады. Сондай-ақ, жақында банкроттық ықтималдығын болжау мәселесінде кәсіпорындардың салалық ерекшеліктерін зерттейтін жұмыстар үлкен танымалдылыққа ие болды, олардың арасында Е.А. Федорова, Е. В. Гиленко, С. Е. Довженко, Б. Б. Демешева, А. С. Тихонова. Мамандар модельге кәсіпорын туралы неғұрлым көп ақпарат енгізілсе, оның болжамды күші соғұрлым жоғары болатынын атап өтті. [3]

Банкроттық ықтималдылықты бағалауды қаржылық талдау көмегімен өткізуге болады, тек солай ғана ол қарыз кәсіпорын экономикасының нақты «ауруын» тауып, анықтауға рұқсат береді және жақсарту үшін не істеу керектігінің жолын көрсетеді. Тек ол кәсіпорынның банкроттығын болжау бойынша қаражат арсеналына кеңінен бойлайды және кәсіпорынның дағдарыс жағдайынан шығуға арналған шараларды әзірлеу мен алдын ала ойлануға мүмкіндік береді. Болжау ішкі және сыртқы жағдайларға әсер ету есебімен қаржылық саясатты өткізу тенденциясын қарастыруға рұқсат береді, кәсіпорынды келешекте не күтіп тұрғанын - төлем қабілеттілікті нығайту және айырылу сынды маңызды сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік туғызады. Қаржы ережелері динамикасының негізгі тенденциясы мен іс-әрекетінің қорытындысы формалды және формалды емес әдістерді жасау жолымен бірнеше деңгейдің нақтылығымен болжануы мүмкін.

Инфляция қарқынының маңыздылығы жағдайында, орталықтандырылған шығын нормаларының болмауы, сонымен қатар, келісімді бекіту кезінде болжамды жеткізуде алдын ала таратылған нақтылық

төмендейді. Бұл жағдайда қаржының ережелерді болжау параметрлердің маңызды қатарлары ауыстыру тәуелділігіне өзгермелі маңыздылық есебімен есептелуі мүмкін: өндіріс көлемі, иелік етуші субъектінің қызмет бағыттарының әртүрлілігі бойынша шығынның құрамы мен құрылымы. Динамикалық болжамдық үлгі дербес компьютер ортасында электронды кесте мен қаржылық есептеме негізінде жеңіл құрылған болуы мүмкін. [3]

Қаржылық жағдайды болжау - бұл перспективті талдаудың негізгі міндеті. Бұл талдау түрі кәсіпорынның шаруашылық қызметінің қаржылық қорытындысын үйрену негізінде олардың келешекке деген маңызды мүмкіндігін анықтайды, стратегиялық басқару міндеттерін шешуге арналған келешек туралы әкімшілік ақпараттармен қамтамасыз етеді. Орташа уақыттық перспективаның талдау немесе үш жылға, ұзақ мерзімді перспективаны талдау - бес және одан да көп жылға жүргізіледі. Шетелдік тәжірибеде әдетте бизнес-жоспарды құрастыру үшін үш жылдан бес жылға дейін объектінің экономикалық көрсеткіштерін болжау қабылданған. Мұның бәрі кәсіпорынның қаржылық табысын көтеруге рұқсат беретін қаржылық, маркетингтік, техникалық және инвестициялық бағдарламасына сәйкес қаржылық, өндірістік және кадрлық сауықтыру концепциясын әзірлеуде көрініс табады.

Банкроттылықты талдау әдістері банкрот болу жүйесінің алдында тұрған мақсаттар мен міндеттерді тиімді шешу негізгі процестерді стандарттайтын әдістеме мен әдістемелік әзірлемелер қатарын өңдеуді ұсынады. Аналитикалық әдістерді қолдану (санация - жақсарту, басқару, қаржылық және өндірістік - техникалық сауықтыру бағдарламаларын құрастыру бойынша) кәсіпорынды басқару жүйесі, оның өндірістік және маркетингтік қызметіне, қаржылық жағдайына талдау жүргізуге рұқсат береді. Иелік етуші субъектінің жағдайсыздығын зерттеу үшін маңызды түйінді көрсеткіштердің шектеулі ортасын қолданамыз. Тәжірибеде мұндай көрсеткіштерге қатысты болады:

- ағымдағы өтімділік коэффициенті;
- меншік айналым қаражатын қамтамасыз ету коэффициенті;
- қаржылық тәуелділік коэффициенті;
- кәсіпорынның активін жалпы сомасының қаржылық міндеттемелерінің мерзімін өткізудегі үлесі.

Қаржылық тұрақтылықтың көп түрлі көрсеткіштерін ескеріп, олардың сынды бағалау деңгейіндегі айырмашылық және шетелдік экономистер скорингтік талдау негізінде қаржылық тұрақтылықты интегралды баллдық бағалау өткізуге кеңес береді. Несиелік скоринг әдісін 1974 жылдың басында алғаш рет американдық экономист Д.Дюрон ұсынған. Бұл әдістің маңызы - сараптама бағасы негізінде көрсетілген баллдық көрсеткіштердің әрбір рейтингі мен қаржылық тұрақтылық көрсеткіштерінің факті бойынша деңгейінен шығу тәуелділік дәрежесі бойынша кәсіпорынды топтастыру. Төлем қабілеттілік деңгейі бойынша кәсіпорынды кластарға топтастырудың критерийлерін ұсынған.

Ұсынылған несиелік скоринг әдісі бойынша кәсіпорындарды бес топқа болуге болады:

- бірінші топ - қаржылық тұрақтылығы жақсы қорлармен кәсіпорындар;
- екінші топ - қарыздары бойынша тәуекел дәрежесі байқалатын, бірақ оларды күмәнді (тәуекелді) деп айтуға болмайтын кәсіпорындар;
- үшінші топ - проблемалық кәсіпорындар;
- төртінші топ - банкроттық тәуекелі жоғары кәсіпорындар. Несие берушілер өз ресурстарын және пайыздарын жоғалтып алулары мүмкін;

бесінші топ - тәуекелі өте жоғары, ауқатты емес кәсіпорындар. Шетелдерде кәсіпорынның несиеге төлемқабілеттілігі мен банкроттық тәуекелдігін бағалау үшін Альтман, Лиса, Таффлер, Тишоу және тағы басқа да әйгілі батыстық экономистердің көпфакторлы дағдарыс-болжалдық үлгісі қолданылады, олар көпөлшемді дискриминанттық талдау көмегімен жасалған. Альтман үлгісі кеңінен танымал болды (Z - көрсеткіштері). Ол фирманың қаржылық тұрақтылығын бағалау үшін нарықтық экономикада кеңінен қолданылатын кешенді көрсеткіш болып табылады. Келесі формула бойынша есептеледі:

$$Z = 0,717 \times X_1 + 0,847 \times X_2 + 3,107 \times X_3 + 0,42 \times X_4 + 0,995 \times X_5 ,$$

Мұндағы:

- X_1 - актив сомасындағы айналым капиталының меншік атынастары;
- X_2 - актив сомасындағы бөлінбеген кіріс қатынастары;
- X_3 - актив сомасындағы салық төлеуге дейінгі кіріс құнының қатынастары;
- X_4 - қарыз капиталға меншік капиталдың баланстық атынастары;
- X_5 - актив сомасындағы сату көлемінің қатынастары.

Салыстыру константасы - 1,23.

Егер белгі $Z < 1,23$ болса, онда бұл банкроттықтың ықтимал жоғарылығы, егер $Z > 1,23$ мәні шағын банкроттықтың ықтималдығын көрсетеді.

Тек мұндай үлгілерді пайдалану кезінде өте сақ болған дұрыс. Аталмыш үлгі бойынша басқа кәсіпорындарды тестілеу түрлі капитал құрылымдары мен инфляциялық факторлардың түрлі әдісінің көрінісі үшін біздің шаруашылық иелерінің банкроттық тәуекелдігін бағалауға арналған шаралар толығымен сәйкес келмеуі мүмкіндігін көрсетті, сонымен қатар, ақпараттық және заң айырмашылықтары үшін де сәйкес келмейді.

Мұнан басқа, барлық экономикалық салалар үшін сай келетін универсалды үлгілер тіпті жеке алынатын елдерде де жоқ. Жеке индикатордың маңызды әртүрлі салаларының ерекшелігінің күші маңызды ерекшеленеді. Сауда кәсіпорындары үшін қаржылық левиредждің коэффициентінің нормативті және нақты маңызы көбірек бірліктер болуы мүмкін, ал ауылшаруашылық кәсіпорындар үшін бұл 0,5 коэффициентінің шамасы өте маңызды.

Сондықтан, түрлі үлгілерді өңдеудің тәсілдері назар аударуға тұрарлықтай, бірақ олар әрбір салалар мен ішкі салалар үшін жасалуы тиіс және бұл үшін экономикадағы заңдылық пен жаңа тенденцияны жаңа статистикалық мәліметтермен есептеу нақтыланады. Кластерлік, корреляциондық және көпөлшемді факторлар талдауы көмегімен ауылшаруашылық кәсіпорынның қаржылық жағдайын өзгертудің рөлі төмендегідей көрсеткіштерге ие болады:

- X1 - айналым активтерін қалыптастырудағы айналым капиталының меншік үлесі, коэффициент;
- X2 - айналым капиталының айналымдылық коэффициенті;
- X3 - тәуелсіз кәсіпорынның қаржылық коэффициенті;
- X4 - меншік капиталдың тиімділігі, %.

Критериалды белгілермен есептелген негізде логит-регрессионды үлгіні есептеуді (X1, X2, X3, X4) төмендегі формула бойынша келтіреміз:

$$Z = 1 - 0,98 \times X1 - 1,87 \times X2 - 1,83 \times X3 - 0,28 \times X4.$$

Шетел зерттеушілері кәсіпорын дамуына кедергі келтіретін және банкроттыққа әкелетін факторларды екі топқа бөледі: сандық және сапалық факторлар.

Сандық факторлар – тәжірибеде сандық индикатор ретінде «Z-шот» қолданылады. Ол банкроттықты болжауға мүмкіндік береді. «Z-шот» мәні бойынша кәсіпорынның банкроттық ықтималдығы төмендегі кестеде көрсетілген:

Кесте 1

Кәсіпорынның банкроттық ықтималдығы

«Z-шот» мәні	Банкроттық ықтималдығы
1,80 немесе аз	Өте жоғары
1,81 - 2,7	Жоғары
2,8 - 2,9	Мүмкін
3,0 және одан жоғары	Ықтималдығы аз
Ескерту – автор [3] дереккөз бойынша құрастырған.	

Егер «Z-шот» мәні 1,8 және одан төмен болса, банкроттық ықтималдығы өте жоғары. Ал 3,0 және одан жоғары мәнде банкрот болу ықтималдығы төмен.

Сапалық факторлар – қаржы есебінің нашарлығы, шығындарды бақылау қабілетсіздігі, басшылықтың тәжірибесіздігі, ұзақ мерзімді міндеттемелерді өтей алмауы, қосымша қаржыландыруға қабілетсіздігі, коммерциялық тәуекел деңгейінің жоғары болуы, нарықтық өзгерістерге бейімделу қабілетсіздігі, сапасыз бухгалтерлік және қаржылық есеп жүйесі, тұтынушылар талаптарына сәйкес өндірісті бейімдеу мүмкіндігінің болмауы.

Банкрот болу ықтималдығын «ЛОТТЕ Рахат» кәсіпорынының қаржылық есептіліктің мәліметтері негізінде қарастырсақ. «ЛОТТЕ Рахат» акционерлік қоғамы – 75 жылдық тарихы бар, Қазақстандағы кондитерлік өнім өндіретін ең ірі өндіріс орындарының бірі. Кондитерлік өнімдер соғыс кезінде Мәскеу мен Харьковтан көшіріліп әкелінген жабдықтармен алғаш рет 1942 жылы арақ – ликер шығаратын зауыт алаңында шығарылды. «ЛОТТЕ Рахат» АҚ-ында 4500-ге жуық адам еңбек етеді. Өндірістік қуат

Алматы және Шымкент қалаларындағы екі өндіріс орнында шоғырланған. [4]

Өндірістің жан-жақтылық сипаты, ауқымдылығы және какао дәндерін қайта өңдейтін жеке желінің болуы, отандық өндірушілермен салыстырғанда, кәсіпорында кондитерлік өнімдердің алуан түрін шығаруға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда «ЛОТТЕ Рахат» АҚ-ының өнім қоржыны 14 топқа бөлінетін, 400-ден аса атауға ие, алуан түрлі кондитерлік өнімдермен толыққан.

Компания өнімдері отандық нарықпен қоса жақын және алыс шет елдерге де белгілі. «ЛОТТЕ Рахат» АҚ ішкі нарықта өз өнімдерінің жоғарғы деңгейдегі қолжетімділігі саясатын жүзеге асыруда. Еліміздің 14 облыс орталығымен қоса 18 қаласында компанияның өнім өткізу жүйелері болғандықтан, «ЛОТТЕ Рахат» АҚ сату географиясы бүкіл Қазақстанды қамтиды. Алматы қаласында өнімдерді өткізу ірі көтерме сауда арқылы сатып алушылар, сонымен қатар фирмалық бөлшек сауда орындары арқылы жүзеге асырылады. Республиканың басқа аймақтарына «ЛОТТЕ Рахат» АҚ өнімдерін жеткізу фирмалық сапалы өнімдер сатуды жүзеге асыратын, ауқымды дистрибьюторлық желі (еншілес кәсіпорындар) құру арқылы қамтамасыз етіледі. Қазіргі кезде «ЛОТТЕ Рахат» АҚ Қазақстан нарығында ғана емес, республикамыздың шет аймақтарында да – Беларусь, Әзірбайжан, Өзбекстан, Түрікменстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Германия, Қытай, Ауғанстан, Моңғолия, Ресей елдерінде сатылады. Келешекте ТМД-ның өзге республикалары мен алыс жатқан шет мемлекеттер тарапынан «ЛОТТЕ Рахат» АҚ өнімдеріне қызығушылықтың артуына байланысты компания өнім шығаруды арттырып, экспорт көлемін ұлғайту арқылы өткізу нарығын кеңейтуді көздейді.

2023 жылғы мәліметтер бойынша айналым қаражаттары 185 644 933 тг, ал активтер сомасы 3208 416 300 тг құрайды. Бөлінбеген пайдасы 36 920 593 тг, ал табыс салығы есепке алынғанға дейінгі пайда 23 321 401 тг құрады. Акцияның нарықтық құны 17 222 590, өткізуден түскен табыс 27 381 309тг. Осы берілген мәліметтерді қолдана отырып «Z шот» бойынша банкроттықты болжайтын болсақ есеп бойынша теңдік 0,12ге тең болды, яғни банкроттық ықтималдығы өте жоғары деңгейде.

Альтман моделі бойынша, егер «Лотте Рахат» АҚ компаниясының Z-шоты 0,12-ге тең болса, банкрот болу ықтималдығы өте жоғары. Z-шот көрсеткішінің 1,8-ден төмен болуы кәсіпорынның банкроттық қаупін жоғарылатады, ал бұл көрсеткіш одан да төмен, 0.12 болғандықтан, қаржылық жағдайының нашарлығын көрсетеді. Мұндай жағдайда компанияға келесі кеңестерді қолдануға болады:

-Қаржылық оңалту жоспарын әзірлеу: Қаржылық көрсеткіштерді жақсарту мақсатында шығындарды азайтып, табысты арттыруға бағытталған арнайы оңалту жоспарын құрыңыз. Қай жобалар мен бөлімшелер ең көп шығын әкелетінін талдап, оларды қысқартуды немесе оңтайландыруды қарастыру қажет.

-Табысты арттыру және жаңа нарықтар: Қосымша табыс көздерін қарастырып, нарыққа жаңа өнімдер шығаруды немесе бар өнімдерді басқа нарықтарға таратуды ойластыру. Бұл сұранысты ұлғайтуға және қаржылық кірістерді тұрақтандыруға көмектеседі.

-Қарызды қайта құрылымдау: Қаржылық қысымды азайту үшін кредиторлармен келіссөздер жүргізіп, қарыздарды қайта құрылымдауға тырысыңыз. Мерзімдерді ұзарту немесе төлем шарттарын өзгерту де ықтимал банкроттық қаупін азайтуы мүмкін.

-Қаржылық көрсеткіштерді үнемі бақылау: Қаржылық есептерді тұрақты түрде жүргізіп, Z-шот сияқты банкроттық көрсеткіштерді үнемі тексеріп тұрыңыз. Бұл кез келген жағымсыз өзгерістерге жылдам әрекет етуге мүмкіндік береді.

-Басқару мен кадрларды дамыту: Басқарушы құрамның кәсіби біліктілігін арттырып, тиімді басқару әдістерін қолдану керек. Кәсіпорын қызметкерлерінің де біліктілігін көтеру өндірістің тиімділігін арттырады.

-Инвесторлар тарту: Қаржылық жағдайды жақсарту үшін сыртқы инвесторларды тарту немесе несие алу мүмкіндіктерін қарастыру қажет. Бірақ бұл қаражат кәсіпорын стратегиясына сәйкес және оның болашағына оң әсер беретіндей бағытталуы тиіс. Егер компания қаржылық қиындықтардан шыға алса, тұрақты даму мен ұзақмерзімді табыстылыққа қол жеткізуге болады.

Қорытындылай келсек, қаржылық жағдайды бағалау арқылы банкроттықты болжау кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын нығайтуға мүмкіндік береді. Кәсіпорындар өздерінің қаржылық жағдайын үнемі бақылап, алдын алу шараларын қабылдау арқылы нарықтағы өз позициясын сақтап қала алады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының «Банкроттық туралы» Заңы;
- 2 Б. Х. Нұрғалиев, М. А. Меңлібеков. “Кәсіпорындардың банкроттығы: теория және практика”.

Астана: Қазақ университеті, 2019.

3 Алмаз Ерболатұлы. “Банкроттық және қайта құрылымдау: Қазақстандық тәжірибе”. Алматы: Раритет, 2017.

4 «ЛОТТЕ Рахат» АҚ қаржылық есептілігі

ГТАХА 06.77.59

Д. Т. Саинова

Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., dianasainova04@mail.ru

КӘСІПОРЫННЫҢ ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫН ТАЛДАУ АСПЕКТІЛЕРІ

Байлықтың негізгі көздерінің бірі және материалдық, рухани игіліктерді құрудың негізгі факторы - еңбек. Қазіргі экономикалық жағдайда негізгі мәселелердің бірі әлеуметтік-экономикалық тұрақтылық пен тәртіптің тетіктері мен факторларын анықтау, ұйымдарды басқарудың ең тиімді әдістерін әзірлеу, сондай-ақ күрделі, үнемі өзгеріп отыратын ортада олардың тұрақты өзін-өзі қолдайтын дамуын қамтамасыз ету болып табылады.

Еңбек ресурстарын пайдалануды талдау әр кәсіпорынның қызметіндегі маңызды процесс. Осы маңызды элементті қолданудың тиімділігін анықтау - басты міндет. Бұл процесті толық зерттеу үшін еңбек ресурстарының не екенін түсіну, талдау процесіне ену, сондай-ақ еңбек ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру жолдарын зерттеу қажет.

Еңбек ресурстары - бұл ұлттық экономикада жұмыс істеу үшін қажетті физикалық дамуы, білімі және практикалық тәжірибесі бар ел халқының бөлігі. Еңбек ресурстарының құрамына жұмыспен қамтылғандар да, әлеуетті қызметкерлер де кіреді.

Еңбек ресурстарын пайдалануды сипаттайтын негізгі көрсеткіштер жұмыс күші мен оның уақытын, еңбек өнімділігін пайдалану көрсеткіштері болып табылады.

А. Д. Шеремет келесі есептеулерді ұсынады:

- еңбек ресурстарын пайдаланудың сапалық көрсеткіштерінің динамикасын анықтау;
- еңбек ресурстарының өсімін (персонал саны және оның еңбегіне ақытөлеу) өнім өсімінің 1% - на айқындау;
- өнімнің өсуін ескере отырып, еңбек ресурстарының шығындарындағы салыстырмалы ауытқуды анықтаңыз;
- еңбек ресурстарын пайдаланудың кендігі мен қарқындылығының өнімнің өсуіне әсерін анықтаңыз;
- еңбек ресурстарын пайдалану қарқындылығының кәсіпорын өнімдері мен активтерін сатудың рентабельділігін арттыруға әсерін анықтаңыз.

Еңбек ресурстарын талдау үшін ақпарат көзі деректер болып табылады:

1) кадрларды есепке алу бойынша: штат кестесі, еңбек шарттары (келісім-шарттар); қабылдау туралы, басқа жұмысқа ауыстыру туралы, демалыс беру туралы, көтермелеу туралы бұйрықтар (өкімдер) және т. б., қызметкердің жеке карточкасы;

2) жұмыс уақытын пайдалануды есепке алу және еңбекақы төлеу жөніндегі персонал мен есеп айырысулар бойынша: жұмыс уақытын пайдалануды есепке алу табелі; есеп айырысу-төлем ведомостары; есеп айырысу ведомостары; төлем ведомостары; дербес шот; белгілі бір жұмысты орындау уақытына жасалған еңбек шарты (келісім-шарт) бойынша орындалған жұмыстарды қабылдау туралы акт;

3) үш бөлімді қамтитын "Қызметкерлердің саны, жалақысы және қозғалысы туралы мәліметтер" № П-4 нысаны бойынша айлық статистикалық есептілік:

- "Қызметкерлердің саны және есептелген жалақысы". Осы бөлімге сәйкескөптіктің құрамы мен құрылымын талдауға болады.

- "Жұмыс уақытын пайдалану" жұмыс уақыты мен жұмыс уақытын жоғалту қорын бағалауға мүмкіндік береді.

- "Жұмысшылардың қозғалысы және болжамды босату" жұмыс күшінің қозғалысы мен айналым көрсеткіштерін бағалауға мүмкіндік береді;

4) бизнес-жоспар, еңбек жөніндегі жоспар;

5) ұйымның құрылымдық бөлімшелерінің жедел есептілігі.